

Mikulica, O.; Grim, T.; Schulze-Hagen, K.; Stokke, B.G.; 2017: The Cuckoo. The Uninvited Guest. Wild Nature Press, Plymouth, U.K., 160 strán, farebné foto (O.Mikulica), ISBN 978-0-9955673-0-6, formát 24,5x24,5 cm, viazané, cena 24.99 GBP (NHBS)

Toto je kniha, ktorú keď raz zoberiete do rúk, tak ju neodložíte, kým nedôjdete na koniec. Takto by sa dal parafrázovať názor Nicka Daviesa, renomovaného odborníka na fenomén hniezdného parazitizmu (HP), ktorým sa kniha primárne zaoberá. Bol to práve on, kto pred necelými 20 rokmi zosumarizoval dovtedy dostupné poznatky o HP do knihy Cuckoos, Cowbirds and other Cheats. Kniha Mikulica a spol. posúva naše poznanie v tomto smere opäť o kúsok dopredu. K jej spisaniu sa zišiel tím medzinárodne renomovaných odborníkov na HP, profesor zoológie z Palackého univerzity v Olomouci T. Grim, nemecký gynekológ a zapálený ornitológ K. Schulze-Hagen a nórsky výskumník B. G. Stokke. Všetci z nich za desaťročia svojich výskumov publikovali množstvo odborných a popularizačných prác na tému HP. Výsledky ich výskumov vhodne doplnil svojimi fotografiami moravský fotograf O. Mikulica.

Niet azda známejšieho a populárnejšieho vtáka ako je kukučka, a to napriek tomu, že vidieť ju je trochu ťažšie ako počuť. V priebehu storočí sa s kukučkou stretávame v mýtoch, poézii, próze a odbornej literatúre. O zvláštnostiach fenoménu HP toho bolo popísané veľa, ale skutočná pravda o ňom je azda ešte oveľa pozoruhodnejšia, ako sa nazdávame. Jedna otázka za všetky: Prečo vôbec osud vyvolil kukučku, aby bola odkázaná na pomocnú ruku iných vtákov a zveruje im tak budúcnosť svojho druhu? Zdá sa, že mnoho tajomstiev evolúcie ostane nevyjasnených, no kniha nám o nich predsa len veľa prezradí.

Po úvodnom predslve N. Daviesa nasleduje 2. kapitola, komplexne predstavujúca druh *Cuculus canorus*. Dozvedáme sa základné fakty o jeho biológii, ekológii, potrave, migrácii a pod. Autori nás vzápätí pozývajú na dobrodružstvo poznávania zvláštností a tajomstiev života kukučky. Na rozdiel od drvivej väčšiny vtákov, kukučky a ich príbuzenstvo netvorí "rodinu" v klasickom slova zmysle, nestavajú si hniezda, nevysedávajú svoje znášky a ani nevychovávajú svoje potomstvo. Takýchto "obligatórných" druhov vtákov je na svete okolo 100, pričom ale mnohé ďalšie sú v tomto smere "fakultatívnymi" hniezdnymi parazitmi (a neplatí to len výlučne pre vtáky, ale aj pre ryby, hmyz, obojživelníky atď.), to znamená, že do iných hniezd kladú len časť svojej znášky a inak normálne stavajú vlastné hniezda. Ale kukučky to nemajú také jednoduché (predstava luxusného života bez rodičovských povinností by bol len naivný jednostranný pohľad na vec), pretože aj u ich

hostiteľov sa evolučne vyvinuli rôzne stratégie a triky na odhalovanie parazitov. Ťažkosti kukučiek pri kladení vajec do cudzích hniezd názorne ilustrujú napr. fotografie na str. 44-47, 58-60, 66-69 a iných. Je to nikdy nekončiaci evolučný boj, v ktorom vyhráva ten, kto sa dokáže lepšie adaptovať. Ako HP funguje v praxi, o tom sa viac dočítame v nasledujúcich kapitolách knihy.

Do problematiky biológie druhu nás počinú 6. kapitolou uvádza prvá časť knihy. O tom, čo sa deje po úspešnom nakladení a vysedení kukučích vajčiek, sa dozvieme zo 7. a 8. kapitoly. O fascinácii procesu vyhadzovania vajčiek hostiteľa mláďaťom kukučky písali už stredovekí učitelia, a neprestáva fascinovať ani súčasných výskumníkov. Dramatický je tiež týždeň trvajúci prechod z bezbranného mláďaťa k agresívnemu a neustále hladnému kukúčaťu. Prečítajte si o tom viac v knihe a pozrite si sprievodné dokumentárne fotografie, stoja za to. O nástrahách života po opustení hniezda nám viac povie 9. kapitola. Opis evolučných stratégií druhu, mechanizmus vyhľadávania hniezd za účelom HP, bionómia a etológia druhu, a mnohé iné aspekty života kukučiek sú v knihe podané mimoriadne prístupnou formou, zrozumiteľnou aj neoborníkom. Platí to zvlášť pri opise vedeckých terénnych experimentov, výsledkoch krúžkovania, rádiotelemetrických sledovaní a iných striktné vedecky zameraných výskumoch druhu. O pozadí výskumov biológie našej kukučky a jej tropických príbuzných sa mnohé podrobnosti dozvieme z druhej časti knihy, v kapitolách 11-13. Vidíme, že robiť výskum kukučiek nie je také jednoduché ako u iných druhov vtákov. Koľko ľudí malo vôbec jedinou príležitosť vidieť vajce alebo mláďa kukučky? Odhaduje sa, že dokonca v oblastiach najviac parazitovaných kukučkou je až 95 % hniezd bez kukučích vajec. Údaje pre knihu preto pochádzajú len z niekoľkých európskych lokalít. Záver knihy (14. kapitola) nás otázkou "kedy ste naposledy počuli kukučku?" privádza k otázke budúcnosti druhu v meniacich sa prírodných podmienkach. Populácia kukučky na mnohých miestach za posledných 20-30 rokov drasticky poklesla. Pre mnohých je iste prekvapením, že kedysi tak bežný druh sa ocitol na červených zoznamoch viacerých európskych krajín. Popri nebezpečenstvách súvisiacich s intenzívnou obrábanosťou agrocenózami a následným nedostatkom potravy sa v posledných rokoch vyskytol problém masívneho odchytu kukučiek (a iných vtákov) pozdĺž stredomorského pobrežia. Ochrana druhu sa tak stáva nanajvýš aktuálnou. Fotografia mladej kukučky na str. 149 odlietajúcej za nestitou budúcnosťou nás núti k zamysleniu.

Okolo 97 z celkového počtu 166 strán knihy, teda cca 60 % obsahu knihy, tvoria celostránkové farebné fotografie. Mohlo by sa tak zdať, že ide o fotografickú publikáciu, ale zdanie by v tomto prípade klamalo. Fotografie Oldřicha Mikulicu (u nás známeho knihami Za tajemstvím mokrych křídél, Nevinní jako skřivánci, Energie v křídlech ukrytá a ďalších) len dokumentujú obsah sprievodného textu. O. Mikulica sa ako amatérsky ornitológ, fotograf a držiteľ viacerých ocenení od útleho detstva zaujímal o bizarné javy bionómie kukučiek v najdených hniezdach svojej rodnej južnej Moravy. Práve z tohto regiónu pochádza väčšina fotografií prezentovaných v knihe. Dokumentuje nám neskutočnú trpezlivosť pri čakaní na unikátne zábery javov trvajúcich často len sekundy. Sám autor s úsmevom tvrdí, že sa musel naučiť myslieť ako kukučka. Sledovanie parazitovaných hniezd videokamerou pritom prinieslo niektoré úplne nové poznatky o biológii kukučiek. Popri množstve záberov publikovaných v knihe majú čitatelia časopisu Vtáky privilégium vidieť aj nepublikované unikátne zábery pripojené k recenzii. Obrázok kukučky na str. 152 navodzuje tradované mýto o tom, že kukučky kladú vajcia do hniezd zobákom. V tomto prípade tomu nie je tak, ale kto chce vedieť viac, musí si prečítať knihu. Dobrou motiváciou k tomu môže byť aj to, že kukučka bola našou spoločnosťou BirdLife Slovensko vyhlásená za „Vtáka roka 2017“.

The Cuckoo s podtitulom "nezvaný hosť" je zaujímavou novinkou na tohtoročnom ornitologickom knižnom trhu. Pôvodne vyšla pred rokom v Holandsku, aby bola za veľmi krátky čas sprístupnená anglicky hovoriacej časti sveta. Na jej produkcii sa podieľal celý rad odborníkov a inštitúcií a je výsledkom viacerých grantových programov. Pre mňa osobne je zárukou kvality formálnej úpravy textu meno Andrewa Richforda, bývalého editora Birds of Africa, ktorý s nevednou, jemu vlastnou erudíciou zeditoval rukopis tejto knihy. Ak sme na začiatku spomenuli jednu britskú monografiu, pozrime sa na záver ešte na jednu ruskú monografiu o kukučke a jej hostiteľoch (Malčevskij, 1987). Po porovnaní tejto na svoju dobu výčerpávajúcej príručky s predkladanou The Cuckoo vidíme v koľkých ohľadoch sa zmenilo naše poznanie za ostatných 30 rokov. Čo prinesie doba generácii mladých ornitológov o ďalších 30 rokov?

Bohumil Murin

Foto: O. Mikulica

